

УДК 374.7(4)

DOI 10.31651/2524-2660-2018-12-116-121

ТЕРЕНТЬЄВА Наталія Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання

Національного університету – Чернігівський колегіум імені Т.Г.Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИОКРЕМЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті окреслено особливості виокремлення тенденцій розвитку відповідно до розуміння сутності поняття “тенденції” та “тенденції розвитку”. Зазначено, що провідним методологічним підходом для виокремлення тенденцій розвитку є міждисциплінарний підхід, який є основою для створення нового знаннєвого продукту. Тенденції в сфері освіти виокремлюються відповідно до таких підходів: тенденції розвитку, тенденції оцінення, тенденції встановлення або отримання / вилучення та тенденції прояву. Тенденції можна відстежити, але їх важко виміряти і визначити заздалегідь. Специфіка виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих обумовлена тим, що освіта дорослих здійснюється як формальна, неформальна, інформальна в різних інституціях та / або шляхом самоосвіти на основі чинного в різних країнах законодавства та суспільних вимог.

Ключові слова: тенденції, тенденції розвитку, освіта дорослих, європейські країни, Євросоюз, інтеграція, міждисциплінарність.

Постановка проблеми. Глобалізм та світова інтеграція передбачає переосмислення економічних, екологічних, комунікаційних, інформаційних та інших аспектів щодо їх природи й співвідношення з культурою та культурною сутністю техніко-техногенних процесів на рівні протистояння наднаціонального і національного. Таке протистояння виявляється і через встановлення лідерства: лідерства країн, лідерства технологій, лідерства наукового знання у формі когнітивного / креативного продукту тощо, що можна засвідчити як тенденцію виробництва інтегративного знаннєвого продукту. Для сфери освіти і науки характерним є не лише виробництво нового інтегративного знаннєвого продукту, а і його розповсюдження з метою створення певного підґрунтя для виробництва нової генерації продуцентів інтегративного знаннєвого продукту. Виокремлення тенденцій розвитку у різних сферах є одним із напрямів створення нового знаннєвого продукту, що дозволяє спрогнозувати векторні напрями розвитку.

Мета. Метою статті визначаємо окреслення особливостей виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих, зокрема європейського освітнього простору. Відповідно до мети виокремлюємо такі завдання дослідження: 1) схарактеризувати особливості виокремлення тенденцій розвитку в сфері освіти; 2) окреслити особливості виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих в країнах Євросоюзу.

Провідним методологічним підходом для виокремлення тенденцій розвитку є міждисциплінарний підхід, який є основою для створення нового знаннєвого / інноваційного / креативного інформаційного продукту. Сучасне знання має складний, інтегрований, міждисциплінарний характер і створюється через активну соціальну діяльність, що викликає необхідність співпраці різних галузевих установ і створення міждисциплінарних наукових лабораторій, які не є ізольованими від соціуму, а відповідно формується нове міждисциплінарне мислення.

Виклад основного матеріалу. Оскільки освіта є видом економічної діяльності, а її розвиток здійснюється в конкретних історичних, політичних, суспільних та соціальних умовах, практично неможливо розглядати її розвиток, феномен, тенденції, прогнози та перспективи без залучення економічних знань, політичних (включаючи націєтворчі), юридичних (правове забезпечення і відповідальність), історичних, соціономічних, філософських, власне освітянських та інших знань, що, з одного боку ускладнює проведення досліджень (складно охопити усі аспекти), з іншого – сприяє дослідженню на межі наукового знання і відповідно, створенню нового знаннєвого

продукту на основі міждисциплінарності його здійснення [1, с. 86].

Один з найбільш розповсюджених підходів до виокремлення тенденцій розвитку ґрунтується на вивченні закономірностей та специфіці розвитку освіти в регіоні, країні, геополітичному просторі протягом десятиліть. Окреслюючи та аналізуючи етапи розвитку галузі / сфери / явища тощо, виокремлюють тенденції розвитку та перспективні напрями подальших досліджень, ґрунтуючись на ретельному дослідженні, наприклад: освітньої політики, світової, європейської та національних нормативно-правових баз документів; показників розвитку суспільства, наявних і доступних регіональних та національних статистичних даних з освіти для проведення детального аналізу тощо. Цей підхід найчастіше застосовується науковцями в історико-педагогічних та порівняльно- педагогічних дослідженнях [1, с. 87], зокрема й до виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих в різних країнах.

Окрім тенденцій розвитку, науковці виокремлюють тенденції оцінення, встановлення або отримання / вилучення та тенденції прояву. Тенденції оцінення, окрім виявлення нових напрямів, містять характеристику подальшого розвитку певної галузі, і діють як передбачення перспектив майбутніх наукових розвідок переважно інтегрованого (міждисциплінарного) характеру. Ці тенденції мають прогностичний характер (оцінення теперішнього стану і виявлення проблеми найближчого майбутнього на основі статистичних даних, аналітичних звітів, національних доповідей тощо). Тенденції встановлення або отримання / вилучення передбачають постановку цілей і завдань для досягнень найближчим часом. Це пошук інновацій та втілення їх у життя завдяки детальному вивченню та аналізу нестандартних ідей – створення нових тенденцій. Встановлені тенденції відображають бажаний результат майбутнього розвитку окреслюють початкові етапи його досягнення. Тенденції прояву окреслюють проблеми, які можливо ідентифікувати і репрезентують перспективи на майбутнє через розробку критеріїв, вказівок чи рекомендацій щодо наступних дій [1, с. 87-88; 2]. На жаль, ці три типи тенденцій значно менше репрезентовано у вітчизняних дослідженнях. Можливо, це спричинено переважно авторським розумінням терміну «тенденція» без опори на світові документи.

Щороку зростає кількість дисертаційних досліджень, спрямованих на виокремлення певних тенденцій, навіть якщо у назві тенденції не задекларовані, зокрема і в сфері освіти дорослих. Виокремлення тенденції – важливий аспект історичного, структурно- функціонального аналізу об'єкта, який знаходиться у стані розвитку. Оскільки система освіти знаходиться у стані перманентного розвитку, вважаємо доцільним дослідження тенденцій її розвитку з метою здійснення коректного структурного аналізу на основі поєднання діалектики можливості та дії. Тенденція є спрямованим розвитком будь-якого явища або процесу і слугує формою прояву законів, котрі – не мають іншої реальності, окрім як у наближенні, у тенденції». Окремі явища та процеси, котрі притаманні глобалізованому суспільству, досліджувати можна лише у наближенні.

За умови сучасних глобалізаційних тенденцій розвитку суспільства перед освітою постають нові завдання, зокрема вироблення у людини здатності до свідомого й ефективного функціонування в умовах ускладнення відносин у інформаційному суспільстві, зростання комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності. Сучасний динамізм зміни знань, інформації, технологій означає, що навчити людину на все життя неможливо – вона втратить конкурентоспроможність, стане функціонально недієздатною. Виникає потреба вироблення розуміння необхідності та вміння навчатись упродовж життя [1, с. 171].

В умовах сьогодення роль і значення знань та освіти у житті суспільства переосмислює цільові функції освіти дорослих та набуває нових стратегічних напрямів. Освіта дорослих не просто гарантує забезпечити професійну зайнятість, а й надає можливість всебічного розвитку, самоосвіти та самовдосконалення людини впродовж життя [3, с. 36]. Імпонує тлумачення поняття «тенденції розвитку освіти дорослих», представлене у дисертаційному дослідженні О. Ситник, як напрями та закономірності, становлення яких здійснюється під впливом історичних, політичних, національних, соціально-економічних і культурних чинників, в межах яких відбувається розвиток освіти дорослих, що характеризують об'єктивну реальність функціонування освіти дорослих, виокремлюючи позитивні зміни та аналізуючи якісні показники цього розвитку, таким чином, уможливають формування рекомендацій задля використання зарубіжного досвіду у розвитку вітчизняної освіти дорослих [3, с. 41].

На регіональному та міжрегіональному європейському рівні ведеться потужна робота у сфері освіти дорослих, яка проводиться спеціалізованими установами політичних та економічних міжурядових організацій. У цілому у світі нараховується понад 2 тисячі неурядових організацій

(міжнародних, регіональних, субрегіональних). Міжнародні організації активно працюють у сфері безперервної освіти і можуть бути відповідно класифіковані, враховуючи рівень інтеграції (всесвітні організації, міжурядові організації, міжнаціональні організації, національні організації, створені в одній країні чи групі країн), профіль діяльності (соціально-політичні та професійні організації), типи діяльності (координація, інформування, дослідження, об'єднання, лобіювання, акредитація, навчання, фінансування, реалізація тематичних програм) [4]. В умовах створення єдиного європейського освітнього простору, зростає необхідність пошуку нових спільних шляхів розвитку освіти дорослих як на національному, так і світовому рівнях, що підсилює роль міжнародних організацій у формуванні освітньої політики у цій галузі. Зокрема, до навіпливовіших міжнародних організацій, що займаються питаннями розвитку наднаціональної освіти, відносяться: ЮНЕСКО, Рада Європи, Всесвітній Банк, ЮНІСЕФ, ОЕСД (OECD), ІСЕФ (ICEF); ЄС, Римський клуб, Британська Рада, Виконавчого агентства з освіти, аудіовізуальних засобів та культури (The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, EACEA), Центр Гете в Європі; АФС (AFS), АЙРЕХ та ін. [3, с. 86-87; 5].

В Європі у контексті ідеї наднаціональної освіти розв'язуються такі завдання: співвідношення традицій та інновацій в освіті в умовах глобальних соціальних змін, розвитку права людини на освіту і можливостей демократизації освіти. При цьому взаємодія в освіті в контексті діяльності міжнародних організацій відбувається на різних рівнях: організаційному, інформаційному та дослідницькому, і носить різноманітний характер. Це і проблема міжнародних проектів, що відіграють провідну роль у розвитку наднаціональної освіти протягом останніх десяти років, міжнародні проекти спрямовані на розвиток планетарного мислення і міжкультурного діалогу, оскільки є умовою оптимізації та інтенсифікації вирішення проблем освіти і засобом формування ринку освітніх послуг [3, с. 88; 4].

Специфіка виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих обумовлена тим, що освіта дорослих здійснюється як формальна, неформальна, інформальна в різних інституціях та / або шляхом самоосвіти на основі чинного в різних країнах законодавства та суспільних вимог.

Більшість досліджень проведено з метою виявлення тенденцій в сфері освіти дорослих, які базуються на заздалегідь оприлюднених дослідженнях та оглядах. Як правило, визначення тенденцій в освіті дорослих і безперервного навчання відбувається у такому порядку: ідентифікація, збір і аналіз існуючих національних або міжнародних джерел і даних. Загальноприйнятою метою таких досліджень зазвичай є визначення закономірностей щодо доступності, кількості осіб, залучених до навчання, якості освіти дорослих та надання порад для вирішення існуючих чи уникнення прогнозованих проблем і окреслення перспектив подальшого розвитку галузі. Як правило, тенденції можна відстежити, але їх важко виміряти і визначити заздалегідь. Проте, існує низка підходів, які розглядають нові напрями і закономірності у кожному секторі, зокрема у галузі освіти дорослих та безперервного навчання. Таким чином велику кількість звітів та доповідей присвячено аналізу тенденцій освіти дорослих та безперервної освіти у окремих установах, освітніх документах, країнах, регіонах або на глобальному рівні. До них належать національні доповіді і звіти з окресленням сучасних тенденцій, а також міжнародні дослідження, в яких надається характеристика новим віхам розвитку та прогнозам щодо освіти дорослих і безперервного навчання [2; 3, с. 113-114].

Специфіка освіти дорослих полягає, насамперед, у тому, що її контингентом є залучені в сферу зайнятості повнолітні громадяни. Пильна увага до проблеми освіти дорослих пояснюється вимогами, які стають перед фахівцями сьогодні. Науковці відмічають, що нове покоління для досягнення соціального успіху протягом життя має, у середньому, чотири рази міняти сферу професійної діяльності. А фахівці, які залишаються зайнятими в одній галузі тривалий час, підвищують свою кваліфікацію не рідше, ніж один раз в три роки. Міжнародна статистика свідчить, що у працівників з низьким рівнем кваліфікації ризик стати безробітним в чотири рази вищий, ніж у кваліфікованих фахівців [6, с. 184].

На основі інформації звітів науково-дослідних установ підпорядкування НАПН України (містяться у вільному доступі), сайтів наукових бібліотек та сторінок спеціалізованих вчених рад із правом захисту дисертаційних досліджень педагогічних спеціальностей можемо дізнатись основні результати дослідження, досягнуті вітчизняними науковцями у сфері виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих в країнах Європейського Союзу за останні роки.

Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна здійснюється виконання фундаментальної наукової теми з напрямів -Тенденції розвитку освіти дорослих у

розвинених країнах світу», –Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення», –Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти», –Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення», відповідно до якої здійснюється виконання наукових досліджень на здобуття наукових ступенів кандидатів і докторів наук. Освіта дорослих в межах зазначених напрямів розглядається як первинний стратегічний фактор та ресурс розвитку країни, особистості, як фактор національної безпеки та порятунку людства в умовах суспільної кризи, як головна рушійна сила соціально-економічного розвитку країни. А визначальне значення для розвитку освіти дорослих має усвідомлення її значення на рівні державної політики, законодавча державна підтримка – прийняття законів, актів, які регулюють та надають дієві механізми для функціонування системи освіти дорослих.

Цікавими, на наш погляд, щодо виокремлення тенденцій розвитку освіти в європейських країнах (наголосимо: не у конкретній європейській країні, а в цілому) є такі дослідження Н. Авшенюк, Н. Дем'яненко, Т. Десятова, Т. Кристопчук, О. Локшиної, Н. Махині, О. Огієнко, Л. Пуховської, О. Сергєєвої, А. Сбруєвої, Г. Товканець, І. Фольварочного та ін.

Наголосимо на окремих тенденціях, які вбачаємо значущими для розуміння проєктивних напрямів розвитку освіти дорослих: тенденція змістового та організаційного відособлення теорії і практики освіти дорослих (глобалізація світової економіки, скорочення кількості працюючих у виробництві, збільшення кількості зайнятих у сфері обслуговування, функціонування в суспільстві різних форм формальної, неформальної та інформальної освіти безпосередньо впливають на мобільність, неформальне навчання, навчання поза робочим місцем, навчання на робочому місці, відкрите навчання – основу ефективного соціального діалогу, розвиток соціального партнерства і соціального діалогу) [7, с. 143]; удосконалення міжнародного співробітництва у сфері освіти дорослих (розширення системи традиційних поглядів на загальні питання освіти дорослих та політику в цій сфері на міжнародному рівні, збільшення міжнародної мережі відповідних установ, посилення міжкультурної комунікації та міжнародному рівні, поліпшення можливостей навчання за допомогою обміну ідеями та методами викладання, вдосконалення методів оволодіння іноземними мовами та розширення міжкультурних навичок спілкування і міжнародних контактів, спрямованих на вдосконалення розуміння проблем навчання дорослих) [7, с. 173]; тенденції розвитку освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу: гуманізація та підвищення якості; доступність та неперервність освіти; комп'ютеризація та інформатизація; еволюція наукових ідей і винаходів як мотивація освіти дорослих; відповідність рівня освіти дорослих громадян вимогам ринку праці; мобільність суб'єктів освітнього процесу; відображення глобалізаційних, етнонаціональних і транснаціональних процесів в освіті дорослих [8, с. 4- 5].

Висновки. Відповідно до окреслених завдань зазначимо, що тенденції в сфері освіти виокремлюються відповідно до таких підходів: тенденції розвитку, тенденції оцінення, тенденції встановлення або отримання / вилучення та тенденції прояву. Тенденції можна відстежити, але їх важко виміряти і визначити заздалегідь. Тенденції розвитку освіти дорослих в країнах Євросоюзу виокремлюють на основі міждисциплінарного підходу з урахуванням специфіки галузі. Специфіка виокремлення тенденцій розвитку освіти дорослих обумовлена тим, що освіта дорослих здійснюється як формальна, неформальна, інформальна в різних інституціях та / або шляхом самоосвіти на основі чинного в різних країнах законодавства та суспільних вимог. Визначення тенденцій в освіті дорослих відбувається у такому порядку: ідентифікація, збір і аналіз існуючих національних або міжнародних джерел і даних.

Список використаної літератури та джерел:

1. Терентьєва Н.О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 –Загальна педагогіка та історія педагогіки. – Київ, 2016. – 567 с.
2. Egetenmeyer R. What's new in Europe? Recent Trends in Adult and Continuing Education / R. Egetenmeyer, A. Strauch. // Report – Duisburg-Essen, 2008. – № 31(2). – Р. 9 – 17.
3. Ситник О.І. Сучасні тенденції розвитку дорослих в Ірландії: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 –Загальна педагогіка та історія педагогіки. – Київ, 2017. – 298 с.
4. Фольварочний І. В. Інтеграційні тенденції в діяльності європейської політики у сфері освіти дорослих / І.В. Фольварочний // Вісник Черкаського університету, (Серія Педагогічні науки) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців», (Черкаси, 16-17 квітня 2009). – Черкаси, 2009. – С.135 – 139.

5. Тагунова И. А. Образовательные услуги в контексте деятельности международных организаций / И. А. Тагунова // Вестник Университета Российской Академии Образования. – 2006, №2. – С. 14–26.

6. Десятов Т.М. Тенденції розвитку освіти дорослих: європейський досвід / Т.М. Десятов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2014. – Випуск 1(8). – С. 182-190.

7. Фольварочний І. Європейські громадські організації і освіта дорослих: монографія / І. Фольварочний. – Тернопіль: Джура, 2009. – 348 с.

8. Сергеева О.С. Пріоритетні тенденції розвитку освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки / О.С. Сергеева. – Київ, 2014. – 20 с.

Reference:

1. Terentieva, N.O. (2016). Tendencies of university education development in Ukraine (the second half of XX – the beginning of XXI century) (DrHab thesis). Kyiv. (in Ukr.)
2. Egetenmeyer, R. & Strauch, A. (2008) What's new in Europe? Recent Trends in Adult and Continuing Education. Report – Duisburg-Essen, 31(2). 9-17.
3. Sytnyk, O.I. (2017). *Modern adult education development trends in Ireland* (PhD thesis). Kyiv. (in Ukr.)
4. Folvarochnyi, I.V. (2009). Integration Trends in the Activities of European Policy in the Field of Adult Education. Bulletin of Cherkasy University, (Series of Pedagogical Sciences): materials of the International Scientific and Practical Conference "Higher School: Improving the Quality of Specialists Training" (Cherkasy, April 16-17, 2009). 135-139. (in Ukr.)
5. Tagunova, I.A. (2006). Educational services in the context of the activities of international organizations. *Bulletin of the University of the Russian Academy of Education*. 2. 14-26. (in Rus.)
6. Desiatov, T.M. (2014). Trends in the development of adult education: European experience. *Adult Education: Theory, Experience, Perspectives*. 1 (8). P. 182-190. (in Ukr.)
7. Folvarochnyi, I. (2009). European Public Organizations and Adult Education: Ternopil: Dzhura, 348 p. (in Ukr.)
8. Sergeeva, O.S. (2014). *Priority trends in the development of adult education in the educational policy of the European Union* (PhD thesis abstract). Kyiv. (in Ukr.)

Terentieva N. Features of determining of the adult education development tendencies in the european educational space

Introduction. The sphere of education and science is characterized by the production of a new integrative knowledge product and its distribution in order to create the basis for the emergence of a new generation. Definition of development tendencies in various spheres is one of the directions of creation of a new knowledgeable product, which allows predicting vectors of development directions.

Purpose. The purpose of the article is to outline the features of determining the trends of adult education development the European educational space.

Methods. Theoretical methods of research using the interdisciplinary approach as the leading one are used.

Results. One of the most common approaches to distinguishing development trends is based on the study of the laws and specifics of the development of education in the region, country, geopolitical space for decades. Every year, the number of dissertation studies aimed at identifying certain trends, even if the name of the trend is not declared, in the field of adult education, is increasing. The isolation of the trend is an important aspect of the historical, structural and functional analysis of the object that is in a state of development. As the educational system is in a state of permanent development, we consider it expedient to study the trends of its development to implement a correct structural analysis based on a combination of dialectic capabilities and actions. At the regional and interregional European level, strong work in adult education is being conducted by specialized agencies of political and economic intergovernmental organizations.

The specifics of adult education is that its contingent is adult citizens. Scientists point out that the new generation, on the average, should change the field of professional activity four times in order to achieve social success throughout life.

Originality. Adult education within the mentioned areas is considered as the primary strategic factor and resource of development of the country, personality, as a factor of national security and

salvation of humanity in the conditions of a social crisis, as the main driving force of socio-economic development of the country. A crucial for the development of adult education is the awareness of its importance at the level of state policy, legislative state support - the adoption of laws, acts that regulate and provide effective mechanisms for the functioning of the adult education system.

Conclusion. Trends in the development of adult education in the European Union are distinguished based on an interdisciplinary approach tailored to the specifics of the industry. The specificity of distinguishing the trends in the development of adult education is because adult education is carried out as formal, informal, informational in different institutions and / or through self-education based on current legislation and social requirements in different countries. Identification of trends in adult education occurs in the following order: identification, collection and analysis of existing national or international sources and data.

Key words: tendencies (trends), tendencies (trends) of development, adult education, European countries, EU, integration, interdisciplinary.

*Одержано редакцією 12.10.2018
Прийнято до публікації 30.10.2018*